

УДК 908:339.138:379.8

К. М. Горб,

к. геогр. н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, регіональних студій та туризму, Університет митної справи та фінансів

М. В. Корнеєв,

д. е. н., доцент, професор кафедри міжнародних економічних відносин, регіональних студій та туризму, Університет митної справи та фінансів

З. В. Бойко,

к. геогр. н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, регіональних студій та туризму, Університет митної справи та фінансів

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.6.15

КРАЄЗНАВЧІ РЕСУРСИ ТУРИЗМУ: СУТНІСТЬ, СКЛАДОВІ, ГРУПИ ТА БЛОКИ

K. Horb,

Candidate of Geographic Sciences (Ph.D.), Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Economic Relations, Regional Studies and Tourism, University of Customs and Finance

M. Korneyev,

Doctor of Economics, Associate Professor, Professor of the Department of International Economic Relations, Regional Studies and Tourism, University of Customs and Finance

Z. Boyko,

Candidate of Geographic Sciences (Ph.D.), Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Economic Relations, Regional Studies and Tourism, University of Customs and Finance

LOCAL LORE TOURISM RESOURCES: ESSENCE, COMPOSITION, GROUPS AND BLOCKS

Удосконалено поняття краєзнавчих ресурсів туризму, обґрунтовано взаємозв'язок між матеріальною та інформаційною їх складовими за основними змістовно-функціональними напрямками, виділено відповідні групи і блоки краєзнавчих ресурсів туризму. Представлено загальну схему формування змісту поняття краєзнавчих ресурсів туризму та його місця в туристичному потенціалі регіону. Визначено, що краєзнавчі ресурси туризму — це окремі об'єкти та явища природи, історії і культури, а також господарства та інфраструктури, виявлені і встановлені шляхом краєзнавчого пошуку у процесі краєзнавчого руху, які здатні задовольнити потреби відвідувачів у відновленні та розвитку фізичних, емоційних та інтелектуальних сил. Встановлено, що специфічні властивості краєзнавчих ресурсів туризму є предметом зацікавлення туристів та стимулом їх до відвідування у процесі туристичних подорожей. Визначено й систематизовано функції та види діяльності за кожним з виділених блоків краєзнавчих ресурсів туризму.

Objective processes of social development in Ukraine in the recent years testify to the emergence, significant recovery and development of tourism business on the basis of local lore resources, which is still largely for the local market, but mainly not so much with educational and disciplinary as with commercial purposes, with an ambitious prospect of accepting and servicing "distant" tourists. It is determined that the main result of regional studies of any form or variety is the formation of a list of objects, subjects and phenomena of a certain interest from the point of view of science, aesthetics, education and upbringing, as well as any use that ensures the preservation of such objects and phenomena. The concept of local lore tourism resources is improved, the relationship between material and informational components according to the main content and functional directions is substantiated, the corresponding groups and blocks of local lore tourism resources are identified. The general scheme of the content formation of the local lore tourism resources concept and its place in the tourist potential of the region is presented. It is determined that local lore tourism resources are separate objects and phenomena of nature, history and culture, as well as farms and infrastructures, discovered and established by local lore search in the process of local lore movement that can meet the needs of visitors in the revival and development of physical, emotional and intellectual forces. Under the "local lore search" and "local lore movement" in this context we understand certain social processes concerning identifying objects of both cultural and natural heritage that originate and "flow" from local initiatives: from individuals — ethnographers; from public, educational, scientific organizations, etc. It is defined that the specific properties of local lore tourism resources are the subject of interest of tourists and their

incentive to visit these resources in the process of tourist trips. In the "internal structure" of local lore tourism resources we can identify separate groups (levels), blocks and components. The core-base group is the objects and phenomena of nature, history and culture discovered in the process of local lore, which, by their properties and information, determine the tourist interest. The second group of local lore tourism resources includes certain buildings and facilities, as well as organizations and institutions that facilitate and, in some cases, determine the tourist use of the base group. The functions and activities for each of the selected blocks of local lore tourism resources are determined and systematized.

Ключові слова: краєзнавство, туризм, краєзнавчі ресурси туризму, туристичний маркетинг, споживачі туристичного продукту.

Key words: regional studies, tourism, local lore tourism resources, tourist marketing, consumers of tourist product.

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ

Краєзнавство і туризм як дві самостійні галузі знань та практики традиційно й об'єктивно знаходяться у нерозривному зв'язку одне з одним. При цьому туризм на базі краєзнавчих ресурсів прийнято розглядати здебільшого як форму патріотичного виховання місцевого населення (головним чином молоді), без огляду на можливість комерційного освоєння результатів краєзнавчого пошуку, розгортання й розвитку на їх базі туристичного бізнесу міжрегіонального та міжнародного рівня. Обидві згадані сфери наукової та практичної діяльності в цілому є міждисциплінарними, хоча краєзнавство традиційно більше тяжіє до педагогічної галузі, а туризм — до економічної. Об'єктивні процеси суспільного розвитку в Україні в останні роки засвідчують появу та значне поживлення і розвиток туристичного бізнесу саме на базі краєзнавчих ресурсів, поки що в основному для місцевого ринку, але головним чином вже не з стільки освітньою та виховною, скільки з комерційною метою, з амбітною перспективою прийому та обслуговування "далеких" туристів. У якості прикладу можна навести Дніпропетровську область, яка традиційно не вважалася туристичною, але у якій з появою нових туристичних комерційних підприємств, що тісно співпрацюють з місцевим краєзнавчим рухом, в останні декілька років з'явився і поступово набуває розвитку та вдосконалення високоякісний внутрішньорегіональний туристичний продукт. У цьому ключі в першу чергу варто назвати туристичний центр "Риба Андрій" та Агентство креативних подорожей "Дивна Україна" у Дніпрі, туристичний центр "Кривбастур" у Кривому Розі, туристичну агенцію "Сім Січей" у Нікополі та ін. Особливої актуальності в сучасних умовах набуває необхідність обґрунтування взаємозв'язку між

матеріальною та інформаційною складовими краєзнавчих ресурсів туризму за основними змістовно-функціональними напрямками, а також визначення й систематизація функцій та видів діяльності за кожним з виділених блоків цих ресурсів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Варто першочергово підкреслити, що серйозного обґрунтування поняття "краєзнавчі ресурси" в контексті розвитку туризму в сучасній науковій літературі фактично не знаходимо. Окремі аспекти природничого блоку краєзнавчих ресурсів як матеріальних географічних об'єктів висвітлено у працях В.А. Петранівського і М.Й. Рутинського [5] та А. Манька [4]. Інше трактування краєзнавчих ресурсів виключно як інформаційно-бібліографічної та джерелознавчої бази системи краєзнавчих знань розкрито в роботах О.О. Ісаєнко [1], Г.М. Слютьок [6], І. Чеховської [7] та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є удосконалення змісту поняття краєзнавчих ресурсів туризму (далі — КРТ) та обґрунтування взаємозв'язку між матеріальною та інформаційною їх складовими за основними змістовно-функціональними напрямками, а також визначення й систематизація функцій та видів діяльності за кожним з виділених блоків КРТ.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Головним результатом краєзнавчої діяльності будь-якої форми або різновиду є формування переліку об'єктів, предметів та явищ, що становлять певний інтерес з точки зору науки, естетики, освіти й виховання, а також будь-яке

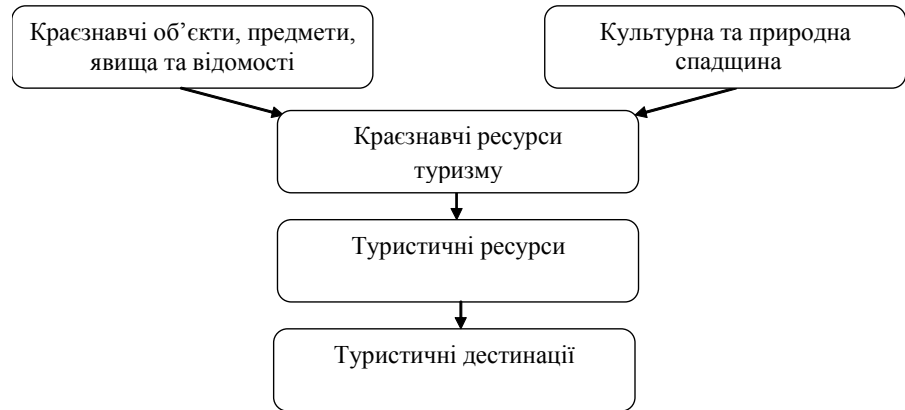
використання, що забезпечує збереження таких об'єктів та явищ. Не менш важливим завданням краєзнавства є накопичення та систематизація інформації і відомостей, що засвідчують відповідну цінність даних об'єктів. Особливо це стосується втрачених об'єктів, що не підлягають відновленню.

У цьому зв'язку в контексті обґрунтування поняття краєзнавчих ресурсів слід насамперед визначити ряд усталених понять, тісно пов'язаних із краєзнавчими ресурсами, та чітко окреслити відмінність між ними. Але попередньо слід зауважити, що поняття "ресурс" завжди передбачає певну корисність, можливість використання з певною метою. Як ми вже зазначили, будь-який результат краєзнавчого пошуку передбачає певне його використання, головним чином з туристичною метою, але також і в інших цілях. Наприклад, ономастичні відомості використовуються для складання родоводів конкретних родин, у тому числі на замовлення. Доведена наукова цінність природничого змісту є вагомою підставою для створення у визначеній місцевості об'єктів та територій природно-заповідного фонду, у тому числі й таких, де не може бути дозволене туристичне відвідування. Тому в ключі завдань даної статті, на наш погляд, варто говорити не стільки про краєзнавчі ресурси загалом, скільки про краєзнавчі ресурси туризму, що підкреслить конкретну функціонально-цільову спрямованість таких ресурсів щодо напрямів їх використання.

На рисунку 1 представлено загальну схему формування змісту поняття краєзнавчих ресурсів туризму (КРТ) та його місця в туристичному потенціалі регіону.

Кожне з чотирьох наведених понять, з якими пов'язано поняття КРТ на "вході" або на "виході", матеріально та (або) інформаційно практично співпадають, але кут зору щодо їх трактування, безперечно, різний. Спробуємо розглянути окремі аспекти зв'язку представлених понять із поняттям КРТ.

Окремі об'єкти, предмети, явища, відомості, виявлені шляхом краєзнавчого пошуку в процесі краєзнавчого руху, складають матеріально-інформаційну базу КРТ. Такі об'єкти та явища, що є цікавими з певної "початкової" наукової точки зору (історичні будівлі та споруди,

Рис. 1. Місце краєзнавчих ресурсів туризму у процесі формування туристичного потенціалу регіону

Джерело: складено авторами.

ди, місця проходження важливих історичних подій, цінні артефакти, унікальні природні ландшафти й т. ін.), переходять до розряду КРТ з моменту перших спроб оцінки та встановлення їх туристичної привабливості. Аналогічний шлях потрапляння до КРТ проходять і об'єкти та явища, віднесені до культурної та (або) природної спадщини.

У підсумку краєзнавчі об'єкти (вони ж — об'єкти спадщини), на базі яких суспільство в особі конкретних організацій та інституцій поступово розгортає і розвиває туристичну діяльність певного рівня й масштабу, у вигляді краєзнавчих ресурсів туризму гармонійно вливаються у загальний масив регіонального туристичного потенціалу. При цьому наголос робиться на те, що краєзнавчі ресурси туризму, на відміну від інших, виявлені виключно шляхом краєзнавчого пошуку. Надалі КРТ, набуваючи поступово все більшої популярності серед туристів, нарощуючи відвідуваність (у випадку конкретної їх географічної прив'язки) та підвищуючи рівень і якість інфраструктурної облаштованості та впорядкованості, переходять до розряду туристичних дестинацій.

Таким чином, краєзнавчі ресурси туризму — це окремі об'єкти та явища природи, історії і культури, а також господарства та інфраструктури, виявлені і встановлені шляхом краєзнавчого пошуку у процесі краєзнавчого руху, які здатні задовольнити потреби відвідувачів у відновленні та розвитку фізичних, емоційних та інтелектуальних сил; специфічні властивості яких та інформація про які є предметом зацікавлення туристів та стимулом їх до відвідування у процесі туристичних подорожей. Під "краєзнавчим пошуком" та "краєзнавчим рухом" у цьому контексті ми розуміємо певні суспільні процеси по виявленню об'єктів як куль-

Таблиця 1. Зміст основних блоків та складових краєзнавчих ресурсів туризму

Головні складові КРТ	Основні групи та блоки КРТ				
	Серцевинна (базисна) група		Допоміжна (надбудовна) група		
	Природний блок	Історико-культурний блок	Інституціонально-інфраструктурний блок		Панорамний блок
Окремі заклади та підприємства цільового призначення			Окремі споруди та заклади допоміжного призначення		
Матеріальна складова	Окремі об'єкти та явища природи та природні ландшафти	Окремі об'єкти історії і культури та їх площеві і лінійні візуально-змістовні композиції	Екскурсійні та транспортні організації, місцеві туроператори, музеї, готелі, заклади харчування та розваг, а також підприємства різних галузей обслуговування та виробництва, що можуть бути відвідані туристами	Дороги, вокзали, порти та станції, аеропорти, малі архітектурні форми для відпочинку, обладнані оглядові майданчики, туристичні інформаційні центри, вказівники тощо	Місця огляду краєвидів
Інформаційна складова	Інформація щодо їх природничої, історичної, естетичної, релігійної, оздоровчої та іншої цінності	Інформація щодо їх історичної, художньої, літературної, релігійної, оздоровчої та іншої цінності	Інформація щодо їх властивостей, що зумовлюють туристичний інтерес, а також про режим роботи	Основна технологічна інформація: стан доріг, розклад рейсів, наявність Wi-Fi в окремих місцях і т. ін.	Інформація щодо об'єктів краєвидів та їх візуальних і змістовних композицій

Джерело: складено авторами.

турної, так і природної спадщини, що походять та "витікають" з місцевих ініціатив: від окремих осіб — краєзнавців; від громадських, освітніх, наукових організацій тощо.

У "внутрішній будові" КРТ можна виділити окремі групи (рівні), блоки та складові (табл. 1). Серцевинно-базисну групу являють собою виявлені у процесі краєзнавчої роботи об'єкти і явища природи, історії та культури, які своїми властивостями та інформацією зумовлюють туристичний інтерес. Ця група є головним стрижнем КРТ, що передбачає подальше інфраструктурне облаштування та формування потоків відвідувачів, "вихід місцевості" на туристичний ринок. Друга (допоміжна) група КРТ включає певні споруди та будівлі, а також організації та інституції, які полегшують та в окремих випадках зумовлюють туристичне використання базисної групи.

У зв'язку з вищевикладеним вважаємо за доцільне визначити основні види туристичної (рекреаційної) діяльності та функції туристичного обслуговування, які в сучасних умовах, з одного боку, сприятимуть максимальному задоволенню туристсько-рекреаційних потреб відвідувачів і "закріпленню" КРТ на відповідних туристичних ринках, з іншого боку, впорядкуюватимуть їх з точки зору положення на функціонально-діяльнісній вісі "використання — збереження". Означений функціонально-видовий "визначник" виділених груп та блоків КРТ представлений у таблиці 2.

Подані в таблиці 2 функціонально-змістовні різновиди окремих груп та блоків КРТ, незважаючи на окремі дублювання певних видів діяльності (наприклад, екскурсійна діяльність представлена у кожному з трьох випадків), мають дещо різне змістовне походження, але фактично однакове призначення — максимальне

Таблиця 2. Функціонально-діяльнісна різноманітність основних груп та блоків краєзнавчих ресурсів туризму

Функціональна спрямованість	Групи та блоки КРТ		
	Базисна група (природний та історико-культурний блоки)	Інфраструктурно-інституціональний блок	Панорамний блок
Туристичні функції КРТ, види діяльності та обслуговування на базі об'єктів КРТ	Екскурсії Загальне оздоровлення Курортне лікування Релігійне паломництво Відвідування подій Ігрова пізнавально-розважальна діяльність (квести та ін.) Активна діяльність з фізичними навантаженнями та елементами ризику (походи, змагання, сходження на вершини, проходження порогів тощо)	Орієнтування та інформування Розміщення Харчування Переміщення Супровід Розваги, у т. ч. з елементами екстриму та ризику (аквапарки та ін.) Екскурсії та квести (музеї та ін.) Оздоровлення та лікування (санаторії, пансіонати)	Психологічне розвантаження від споглядання краєвидів Екскурсії Паломництво Активна діяльність з елементами спорту та ризику (тролей, сходження на вершину, підйом на дах споруди та ін.)

Джерело: складено авторами.

задоволення туристичних потреб та реалізацію туристичного попиту. Означені характеристики мають чітко виражений маркетинговий зміст, тому варто розглянути загальну послідовність маркетингових дій щодо виведення КРТ на туристичний ринок.

Очевидно, туристично привабливі об'єкти певної місцевості можуть бути залучені до туристичного ринку у якості стрижневих елементів певних туристичних продуктів за допомогою окремих організацій, підприємств та інституцій, головним чином тих, що належать до інституціональної частини КРТ (див. табл. 1). Крім того, у цьому процесі багато залежить і від органів державного та регіонального управління, громадських організацій тощо. Найбільший ефект щодо виходу КРТ на ринок може бути досягнутий шляхом державно-приватного партнерства [3].

ВИСНОВКИ

Нами детально розглянуті та проаналізовані питання змісту поняття краєзнавчих ресурсів туризму (КРТ) та обґрунтовано їх визначення. Побудовано схему взаємозв'язку між матеріальною та інформаційною складовими КРТ за основними змістовно-функціональними напрямками, а також визначено й систематизовано функції та види діяльності за кожним з виділених блоків КРТ.

Література:

1. Ісаєнко О.О. Краєзнавчі інформаційні ресурси: виявлення, відбір, створення та науково-бібліографічне опрацювання [Електронне видання]: наук.-метод. рек. / О.О. Ісаєнко; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. — К., 2018. — 145 с.
2. Кудла Н.Є. Маркетинг туристичних послуг: навч. посіб. / Н.Є. Кудла. — К.: Знання, 2011. — 351 с.
3. Кудла Н. Концепція публічно-приватного партнерства (ППП) як інноваційний інструмент розвитку туризму / Н. Кудла, Є. Палка // Географія і туризм: національний та міжнародний досвід / Матеріали VI Міжнародної наукової конференції. — Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. — 518 с.
4. Манько А. Потенціал природних краєзнавчо-туристичних ресурсів України / А. Манько // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. — 2008. — Вип. 24. — С. 192—200.
5. Петранівський В.А. Туристичне краєзнавство: навч. посіб. / В.А. Петранівський,

М.Й. Рутинський; за ред. проф. Ф.Д. Заставного. — К.: Знання, 2006. — 575 с.

6. Слотюк Г.М. Система краєзнавчих електронних баз даних — важливий сегмент інформаційних ресурсів бібліотеки [Електронний ресурс] / Г.М. Слотюк. — Режим доступу: http://library.vspu.edu.ua/repozitarij/repozit/texti/kraeznavchi/vinnicke_konferencija/k74.html

7. Чеховська І. Путівник по мережевих краєзнавчих ресурсах ОУНБ України на сайті Національної історичної бібліотеки України [Електронний ресурс] / І. Чеховська // Краєзнавство. — 2016. — № 3—4. — С. 297. — Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/kraeznavstvo_2016_3-4_30

References:

1. Isaenko, O. O. (2018), Kraieznavchi informatsijni resursy: vyjavlennia, vidbir, stvorennia ta naukovo-bibliografichne opratsiuvannia [Regional information resources: identification, selection, creation and scientific and bibliographic processing], Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka, Kyiv, Ukraine.
  2. Kudla, N. Y. (2011), Marketynh turystychnykh posluh [Marketing of tourist services], Znannia, Kyiv, Ukraine.
  3. Kudla, N. and Palka, Y. (2012), "The concept of public-private partnership (PPP) as an innovative tool for tourism development", Zbirka dopovidej na VI Mizhnarodnij naukovij konferentsii Neohrafiia i turyzm: natsional'nyj ta mizhnarodnyj dosvid [Geography and Tourism: National and International Experience. Materials of the VI International Scientific Conference], National University, Lviv, Ukraine, pp. 518.
  4. Manko, A. (2008), "Potential of natural regional tourism resources of Ukraine", Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriiia mizhnarodni vidnosyny, vol. 24, pp. 192—200.
  5. Petranovsky, V.L. and Rutinsky, M.J. (2006), Turystychno kraieznavstvo [Tourist local studies], Znannia, Kyiv, Ukraine.
  6. Slotyuk, G.M. (2018), "The system of local lore electronic databases is an important segment of the information resources of the library", available at: http://library.vspu.edu.ua/repozitarij/repozit/texti/kraeznavchi/vinnicke_konferencija/k74.html (Accessed 30 Jan 2019).
  7. Chekhovskaya, I. (2016), "A guide to the network of local lore resources of the OUNB of Ukraine on the site of the National Historical Library of Ukraine", Kraieznavstvo, [Online], vol. 3-4, available at: http://resource.history.org.ua/publ/kraeznavstvo_2016_3-4_30 (Accessed 31 Jan 2019).
- Стаття надійшла до редакції 05.03.2019 р.*